

ПОСИЛЕННЯ ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ДЕРЖАВАМИ АФРИКИ НА ФОНІ СПРОВОКОВАНОЇ РФ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КРИЗИ

Авторська група:

Юрій Олійник, Марта Олійник-Дьомочко,
Денис Москалик, Анатолій Максимов

I. ВАЖЛИВІСТЬ СПІВПРАЦІ З АФРИКОЮ, ПІДТРИМКИ І РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Регіон Субсахарської Африки об'єднує 49 країн, сумарне ВВП яких у 2017 році становило 1,6 трлн. дол.¹. Починаючи з 1995 і протягом наступних 15 років Субсахарська Африка демонструє безпрецедентні темпи зростання: до 2013 року ВВП регіону зростало в середньому на 5% щороку. Проте фактори коливання цін на сировину, пандемії COVID-19, політичної нестабільності в ряді африканських країн спричинили до уповільнення темпів зростання. Найбільш економічно розвинені країни континенту – Нігерія, ПАР, Ангола, Ефіопія, Кенія. За прогнозами Світового Банку, Африка залишиться одним із найбільш швидкозростаючих континентів та в перспективі стане найбільш привабливим місцем для іноземних інвестицій.

На території Африки знаходяться значні поклади корисних копалин, що створює хорошу основу для майбутнього розвитку. Зокрема, континент володіє 4.9% світових запасів нафти, 3.4% світових запасів газу², 18% орних земель світу³, 17% світової площі лісів⁴, п'ятою частиною гідроресурсів світу.

¹ World Bank national accounts data // <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

² Katsouris C. Africa's oil and gas potential // <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/161111katsouris.pdf>

³ Chris Lyddon. Sub-Saharan Africa falling short in grain production // World-graine.com. - <https://www.world-grain.com/articles/10887-sub-saharan-africa-falling-short-in-grain-production>

⁴ African forest resources and their development // <http://www.fao.org/3/a3200e/a3200e03.htm>

Одним із найважливіших чинників, який створив належні умови для зростання регіону, стала порівняльна стабілізація безпекової ситуації з початку 21 століття (на півдні та сході континенту). Це зробило Африканський континент привабливим для іноземних інвестицій та привернуло увагу чималій кількості акторів міжнародних відносин, як старих гравців (США, колишні європейські метрополії), так і нових центрів зростання (передусім Китаю, Індії, Туреччини, Бразилії). Додатковим фактором зростання Субсахарської Африки стало збільшення цін на сировину, яка є вагомою статтею експорту для більшості місцевих держав (зокрема нафти та газу). Економічне зростання супроводжувалося розширенням сектору послуг та активізацією власного виробництва.

Важливим фактором на континенті стала діяльність міжнародних організацій регіонального рівня. Передусім через Африканський Союз, де Україна має статус спостерігача. На більш локальному рівні на заході континенту є потужний вплив організації ECOWAS (група 15 західноафриканських держав від Сенегалу до Нігерії). Країни-члени цієї організації демонструють намір стати ядром регіонального наддержавного утворення із прозорими внутрішніми кордонами та спільним торговельним простором, проводиться програма уніфікації паспортної системи громадян та запровадження єдиної валюти – еко в рамках Західноафриканської монетарної зони (WAMZ). Частина членів WAMZ також входять до Союзу держав річки Мано (входять Ліберія, Сьєрра-Леоне та Гвінея).

На сході Африки найбільш продуктивна діяльність Економічної спільноти центральноафриканських держав (ECCAS) та Східноафриканської спільноти (EAC). Також на базі Кенії та Танзанії розвиваються ідеї Спільного ринку Південної та Східної Африки (COMESA). На півдні континенту помітна організація SADC (Спільнота розвитку Південної Африки), де ключову роль займає Південноафриканська Республіка (ПАР).

II. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Зараз присутність світових центрів впливу в Африці, вплив на економічні та політичні процеси стає вагомим фактором глобальної сили на майбутні десятиріччя. Наразі на континенті відбувається боротьба за вплив між Заходом, який представлений в основному США, Великою Британією та Францією, і Китаєм. Росія виступає в основному як військово-політичний таран на фоні економічної експансії Пекіна. З огляду на це більшість урядів намагаються маневрувати між Заходом та його опонентами, що проявляється зокрема і в голосуваннях у ООН (коли більшість зберігає нейтралітет зокрема щодо засудження агресивних дій російської федерації). Основна зона впливу Китаю та Росії - південь континенту – Судан – де є прагнення поширити вплив у регіоні Сахелю (традиційна французька зона впливу). Йде боротьба за вплив на Ефіопію. З іншого боку, США і Велика Британія мають кілька важливих партнерів, серед яких Марокко, Кенія, частково Нігерія.

Основною тенденцією, яка визначатиме розвиток Африки та до певної міри розвиток всього світу протягом наступних 30-50 років, є зростання кількості населення та урбанізація. За прогнозами, кількість населення Африки до 2050 року складе 2.5 млрд

людей⁵, що вдсятеро перевищуватиме населення ЄС. У контексті продовольчої безпеки, цей фактор набуває особливо критичної ваги.

Гуманітарна безпека та шкода від політики росії

Останніми роками дедалі більша увага РФ відводиться найбільш розвинутим країнам – Кенії, Мозамбіку (насамперед через нововідкриті унікальні родовища газу), Уганді. Компанії «Лукойл», «Северсталь», «Ренова», «Евраз», «Газпром» – важливі гравці на ринку. Тому саме на представників цих країн слід адресувати ідею про негатив російської політики, яка використовує інструменти хаотизації і посилення конфліктів. Як приклад можна наводити деструктивну роль в Лівії, Центральноафриканській Республіці, Малі (де за участі найманців з ПВК “Вагнер” знищуються мирні селяни)⁶, підтримку військових переворотів (випадки Малі травня 2021 року, Судану жовтня 2021 року).

Також російський вплив відіграє роль в ескалації конфлікту в країнах Магрибу між Алжиром та Марокко. Коли Марокко – послідовний партнер США та член групи Рамштайн (у червні 2022 у Марокко, Сенегалі та Тунісі стартували 17-і щорічні навчання командування США в Африці – AFRICOM)⁷, то Алжир все більше розвиває військово-технічну кооперацію з КНР і російською федерацією.

III. РЕКОМЕНДАЦІЇ

A) Пріоритети

Після втрати російських ринків Україна починає переорієнтацію на ринки інших регіонів, серед яких порівняно невелике значення займає Африканський регіон, однак помітна швидка динаміка зростання. Важливим елементом було і залишається зерно та інші види продовольства, однак за них йде конкуренція з росією, Індією, Бразилією. Водночас від українського продовольства часто залежні держави, де зберігається великий російський вплив на політичному рівні ще з радянських часів.

Насамперед у зоні ризику такі держави як Єгипет та Ефіопія, частково держави Західної Африки (французька зона впливу, посилюється останніми роками російська присутність). Натомість помітно більше можливостей у роботі з дружніми чи більш-менш нейтральними країнами, де варто розвивати вже існуючі можливості.

Основна діяльність Києва повинна бути спрямована на держави, найбільш залежні від українського зерна (Туніс, Лівія, Мавританія, Гамбія, Сомалі) та країни, які в рівній мірі

⁵ Forecast of the total population of Africa from 2020 to 2050 // <https://www.statista.com/statistics/1224205/forecast-of-the-total-population-of-africa/>

⁶ Elian Peltier, Mady Camara and Christiaan Triebert. "The Killings Didn't Stop.' In Mali, a Massacre With a Russian Footprint // New York Times. - May 31, 2022. - <https://www.nytimes.com/2022/05/31/world/africa/mali-massacre-investigation.html>

⁷ Bomber Task Force mission supports African Lion 2022 and counter-illicit maritime efforts in Mauritania // <https://www.africom.mil/pressrelease/34585/bomber-task-force-mission-supports-african-lion-2022-and-counter-illicit-maritime-efforts>

залежні від експорту українського та російського продовольства (Сенегал, Єгипет, ДРК). Також варто комунікувати з тими країнами, які в перспективі можуть найбільше постраждати від сукупного впливу факторів нестачі українського продовольства, несприятливих погодних умов тощо – країни Східної Африки та Африканського Рогу, Північна та Центральна Африка.

Окремим підходом має бути робота з великими державами Субсахарської Африки – Нігерією, Ефіопією, Кенією через їхній вплив на континенті та в рамках регіональних об'єднань.

Б) Регіональна співпраця

Україна повинна більш послідовно розвивати партнерство зі структурами заходу Африки. З ними найкраще працювати через американський та британський вплив на перші дві держави. Також великі перспективи дає спільний інтерес Нігерії, Марокко та інших держав з побудови нового газопроводу до Європи, що має частково замінити російські поставки.

Головним пріоритетом Києва на регіональному рівні повинен стати розвиток контактів з ECOWAS та EAC. Співпраця з організацією SADC (Спільнота розвитку Південної Африки) малоперспективна, оскільки провідні учасники тісно залежні від росії та Китаю (Ангола, Зімбабве), а еліта провідної держави ПАР традиційно співпрацює з агентами російського впливу (можна виокремити роль російських політичних технологів, що надавали консультації Африканському національному конгресу під час виборів у ПАР в травні 2019 року, підтримуючи АНК переважно за рахунок розповсюдження фальшивих новин про опозицію).

В) Ринок зерна

Тут важливо проводити виважену політику, використовуючи продовольчу залежність як аргумент, але без різкого тиску. Для Києва важливо демонструвати надійність поставок, аби запобігти витісненню з ринків.

Прямий шантаж обмеженням поставок може нашкодити, оскільки створюватиме образ ненадійного партнера. Також є ризик захоплення ринку російським зерном. Можливості для погроз недружнім режимам обмежені, оскільки негативні випадки можуть сприяти занепокоєнню у споживачів з нейтрально чи позитивно налаштованих держав.

Г) Апеляція до відповідальності за агресію

В той же час слід акцентувати на загальносвітовому досвіді боротьби з наслідками воєн і приведення до відповідальності агресора. Це не лише традиції Європи чи США. Можна наводити приклади роботи Міжнародного суду ООН, зокрема останні рішення щодо Уганди. На початку вересня Уганда виплатила уряду Демократичної Республіки Конго перші 65 млн. доларів репарацій. Загальна сума – 325 млн доларів.⁸ Саме стільки присудив Міжнародний суд в ООН через події, що відбувались два десятки років тому.

⁸ Uganda pays first installment of \$325m war reparations to DRC // <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/12/uganda-pays-first-installment-of-325m-war-reparations-to-drc>

Мова про введення угандійських військ до Конго в кінці 1990-х, в рамках Другої конголезької війни 1998-2002 років, під час якої величезна територія ДР Конго стала ареною громадянської війни з супутньою інтервенцією восьми сусідніх і не дуже держав, які підтримували різні сторони конфлікту. Навіть угандійські адвокати виправдовувались тим, що їхня армія зайшла вже після того, як в сусідній країні розгорнулася війна і було введено війська багатьох держав. Однак у лютому 2022 року був винесений вердикт, у рішенні визнано відповідальність угандійської армії за смерть близько 10-15 тисяч мирних жителів у східному регіоні Ігурі. Слід проводити паралелі, вказуючи на бажання України привести росію до конкретної відповідальності за злочини проти громадян, вбивства і шкоду економіці.

Г) Інформування про наслідки політики росії

Важливим повідомленням, яке варто доносити, має бути інформування іноземців про те, до яких наслідків призводить політика росії в Україні, справжню причину продовольчої кризи. Це дозволить спростувати один із найпоширеніших наративів російської пропаганди в Африці про те, що винні у продовольчій кризі санкції та українці, а не дії самої Москви.

Цільовими категоріями є:

- Іноземні журналісти, які поширюватимуть інформацію для громадян країн Африки;
- Політичні та дипломатичні представники країн Африки та регіональних організацій цього континенту;
- Представники наукових та бізнесових кіл з відповідними науковими чи професійними інтересами.

Що конкретно варто висвітлювати:

- Безпосередні дії в Україні, з акцентом на звірства проти цивільного населення, геноцидом, який здійснює росія на окупованих територіях. Ці явища мали місце в історії африканських країн і можуть бути сприйняті в потрібному Україні світлі.
- Дії росії по перешкоджанню збору врожаю, посівній в Україні, бомбардування портів, складів із зерном, дії в Чорному морі, тобто безпосередньо усе, що впливає на постачання зерна та продовольства з України до країн Африки.
- Прогнозований вплив таких дій на африканські країни в плані зростання цін на продовольство, тощо.

Які канали комунікації варто використовувати:

- Поширення інформації для місцевих ЗМІ;
- Організація обговорень, круглих столів, конференцій для представників науки та бізнесу;
- Адвокування відповідних меседжів українськими дипломатичними установами, проведення спільних заходів для дипломатичного корпусу та політиків країн Африки.

Слід посилається на висновки, які дають на рівні ООН та міжнародних продовольчих програм, за можливістю залучати їх.

Важливим є поширення звітів міжнародних організацій, провідних think-tanks, які висвітлюють ситуацію з продовольчою безпекою та ставлять акцент на позитивному імпакті дій України. Так джерела сприйматимуться як незалежні, незаангажовані та з відповідним кредитом довіри.

Зокрема, варто наголошувати на:

- зниженні цін на продовольство на 8% з часу розблокування портів⁹;
- скільки кораблів і куди було відправлено;
- які позитивні наслідки отримання продовольства (процентне вирішення проблеми з продовольством, зменшення цін та покращення доступу до продовольства для вразливих верств населення конкретних країн тощо).

Їх варто поширювати через африканські медіа, соцмережі, наукові кола.

Д) М'яка сила, робота з ЗМІ

Важливим напрямком є робота з місцевими ЗМІ. росія відома своїми інформаційними операціями в низці країн Африки, активною співпрацею з місцевими ЗМІ та лідерами думок, це дозволяє їй впливати на думку африканського населення та формувати потрібний кремлю імідж. Крім того, рф доволі часто організовує різноманітні онлайн-кампанії у соцмережах для поширення відповідних пропагандистських наративів (зокрема, стосовно ситуації з студентами-африканцями під час евакуації з України).

Основними країнами, де варто проводити таку діяльність, повинні бути найбільш залежні від українського зерна (Туніс, Лівія, Мавританія, Гамбія, Сомалі) з метою утримання цих ринків, та країни, які в рівній мірі залежні від експорту українського та російського продовольства (Сенегал, Єгипет, ДРК).

Найбільш вагомими наративами для поширення повинні бути:

- дії України щодо експорту зерна (скільки суден і куди було відвантажено, допомога країнам Африки і передача зерна безкоштовно);
- репортажі з роботою українських аграріїв в умовах війни;
- репортажі з українськими посадовцями високого рангу із поширенням потрібних меседжів та орієнтуванням саме на африканську аудиторію;
- особисті історії українців, військових, аграріїв, оскільки такий особистісний сторітелінг сприймається більш лояльно.

Ці матеріали можуть готувати саме українські журналісти, з державних інформаційних агенцій, а переклади цих матеріалів французькою та англійською потребуватимуть поширення серед медіа африканських країн зусиллями українських дипломатів, через

⁹ Secretary-General's opening remarks to the Press at Lviv, Ukraine Press Conference // <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2022-08-18/secretary-generals-opening-remarks-the-press-lviv-ukraine-press-conference>

партнерство з закордонними медіа. Частина африканських ЗМІ можуть розмістити ці матеріали за відповідний фінансовий гонорар, така практика при публікації у ЗМІ континенту матеріалів на європейську тематику.

Важливо також шукати вихід на африканські think tanks, наукові кола та так звані фабрики думок, заохочувати дискусії з метою висвітлення діяльності України по ліквідації продовольчої кризи в Африці, які згодом потраплять у африканські ЗМІ.

Окремим напрямом має бути організація прес-конференцій українських високопосадовців з журналістами різних африканських країн. Важливо обирати для таких заходів журналістів не лише від країн, які підтримують Україну, але й від тих, які демонструють нейтральну позицію, оскільки це є можливістю донести правдиву інформацію.

Вартими для поширення на африканських ресурсах є аналітичні матеріали високої якості, які повинні готувати українські журналісти у доступній та цікавій формі. Насамперед, потенційними дистриб'юторами таких матеріалів мають бути онлайн-видання через їхню популярність у місцевого населення. Окремі важливі матеріали можна поширювати на бартерній основі або оплачуючи гонорар виданням.

У сфері роботи з африканськими медіа важливим є особистісний контакт з редакторами та журналістами, який забезпечуватиме більш пріоритетний підхід до пропонуваного українською стороною матеріалів.

Важливо кооперуватись з Польщею, Великою Британією, іншими партнерами, їхніми посольствами, щоб давали доступ до мереж контактів в медіа в інформаційній боротьбі. Для цього треба попередньо домовлятися на найвищих рівнях (від лідерів держав до МЗСів). Тут насамперед завдання для центрального рівня МЗС, яке повинне доносити ці завдання до Кабінету Міністрів, Офісу Президента, аби вони при проведенні переговорів з нашими партнерами пропонували співпрацю. Аргумент – необхідність стримування російського впливу в регіоні, що загрожує подальшою дестабілізацією, зростанням міграційних ризиків. А також дає можливість кремлю використовувати додаткові важелі впливу.

Використані джерела

1. African forest resources and their development // <http://www.fao.org/3/a3200e/a3200e03.htm>
2. Bomber Task Force mission supports African Lion 2022 and counter-illicit maritime efforts in Mauritania // <https://www.africom.mil/pressrelease/34585/bomber-task-force-mission-supports-african-lion-2022-and-counter-illicit-maritime-efforts>
3. Chris Lyddon. Sub-Saharan Africa falling short in grain production // World-graine.com. - <https://www.world-grain.com/articles/10887-sub-saharan-africa-falling-short-in-grain-production>
4. Elian Peltier, Mady Camara and Christiaan Triebert. 'The Killings Didn't Stop.' In Mali, a Massacre With a Russian Footprint // New York Times. - May 31, 2022. - <https://www.nytimes.com/2022/05/31/world/africa/mali-massacre-investigation.html>
5. Forecast of the total population of Africa from 2020 to 2050 // <https://www.statista.com/statistics/1224205/forecast-of-the-total-population-of-africa/>
6. Katsouris C. Africa's oil and gas potential <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/161111katsouris.pdf>
7. Secretary-General's opening remarks to the Press at Lviv, Ukraine Press Conference // <https://www.un.org/sg/en/content/sg/speeches/2022-08-18/secretary-generals-opening-remarks-the-press-lviv-ukraine-press-conference>
8. Uganda pays first installment of \$325m war reparations to DRC // <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/12/uganda-pays-first-installment-of-325m-war-reparations-to-drc>
9. World Bank national accounts data // <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

© Центр дослідження Африки

Авторська група:

Юрій Олійник, Марта Олійник-Дьомочко,
Денис Москалик, Анатолій Максимов

Інформація та погляди, викладені в цьому дослідженні, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну думку Фонду Конрада Аденауера та Міністерства закордонних справ України.

Центр дослідження Африки

Е-пошта: afryka.seminar@gmail.com

<http://african.com.ua>